

*Хілько Людмила Олександрівна,
старший викладач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Тишакова Людмила Тимофіївна,
к.п.н., професор, завкафедри іноземної філології
ПВНЗ «Краматорський економіко-гуманітарний інститут»*

Постановка проблеми. Термін «аудіювання», який був введений в літературу американським психологом Брауном, означає розуміння сприйнятого тексту на слух і є перцептивною розумовою мнемічною діяльністю [5, с.10]. Аудіювання повинне займати важливе місце вже на початковому етапі вивчення англійської мови. Оволодіння цим видом мовленнєвої діяльності дає можливість реалізувати не тільки практичну, але й виховну, освітню і розвиваючу цілі.

Серед визначальних рис аудіювання, як виду мовленнєвої діяльності, виділяють наступні: воно реалізує усне безпосереднє спілкування; є рецептивним видом мовленнєвої діяльності; дає розуміння сприйнятого смислового змісту та вербальну або невербальну реакцію на почуте. Даний вид мовленнєвої діяльності дозволяє вчителю уважно вслуховуватися в мову, що лунає, формувати вміння передбачати смисловий зміст висловлювань і, таким чином, виховувати культуру слухання не тільки іноземною, але й рідною мовою.

Аудіювання служить і важливим засобом навчання іноземної мови. Воно дає можливість опанувати звукову сторону мови, що вивчається, її фонемний склад і інтонацію: ритм, наголос, мелодію. В той самий час аудіювання полегшує оволодіння мовленням, читанням і письмом. Наприклад, на початковому етапі, вчитель навчає дітей розрізняти звуки ізольовані і в поєднаннях, чути різницю між звуками, наприклад, [e] і [æ], [s] і [z] чути довготу і стислість, кількісні і якісні характеристики звуків.

У цьому випадку можна порівняти оволодіння іноземною мовою з оволодінням рідною мовою шляхом слухання. Дитина засвоює мову, як відомо, не усвідомлено, а шляхом імітацій. В перші роки життя через слуховий канал проходить і засвоюється величезна кількість інформації. Все це необхідно враховувати при навчанні аудіювання іноземною мовою, оскільки тут можна знайти достатньо аналогій з аудіюванням рідною мовою. Через аудіювання йде засвоєння лексичного складу мови і його граматичної структури [3, с. 32-37].

Аналіз досліджень і публікацій. Для того, щоб ефективно навчати школярів аудіюванню, треба чітко розуміти, що собою представляє собою цей вид мовленнєвої діяльності з психологічної точки зору. Отже, смислове сприйняття мови на слух є перцептивною, мислиннєво-мнемічною діяльністю, яка здійснюється в результаті виконання цілого ряду складних логічних операцій таких, наприклад, як аналіз, синтез, дедукція, індукція, порівняння, абстракція, конкретизація тощо.

Н. І. Гез відзначає, що формування і пізнання образів носять фазовий характер, і хоча у окремих авторів є розбіжності в найменуванні і у визначенні послідовності цих фаз, у всіх роботах підкреслюється тісний взаємозв'язок процесів формування і пізнання, тобто сприйняття і пізнання. Характеризуючи суть сприйняття (слухового і зорового), треба розрізнити два поняття: сприйняття – процес виділення і засвоєння інформативних ознак (тобто формування образу) і пізнання – пізнання сформованого образу в результаті зіставлення його з еталоном [6, с.32].

Між слуховим і мовленнєвим аналізаторами встановлюється міцний функціональний зв'язок. Що стосується зорового аналізатора, то відомо, що оптичні сигнали перевершують всі інші в отриманні інформації про зовнішній світ. При аудіюванні зоровий аналізатор значно полегшує сприйняття і розуміння мови на слух. Такі зорові опори, як органи мовлення, жести, міміка та інші, підкріплюють слухові відчуття, полегшують внутрішнє промовляння і з'ясування змісту промови. Значення внутрішнього мовлення для розуміння дуже важливе. Навіть в складних умовах (маються на увазі експерименти із застосуванням внутрішніх перешкод) воно дає можливість сприймати мовні повідомлення, прогнозувати і узагальнювати [1, с.33-35].

Корелюючий характер взаємовідносин між аналізаторами і законами внутрішньої мови свідчать про тісний взаємозв'язок аудіювання з іншими видами мовленнєвої діяльності.

При аудіюванні фраза, як одна з одиниць сприйняття, розуміється не шляхом аналізу і подальшого синтезу слів, що її становлять, а в результаті розпізнавання інформативних ознак. Самою інформативною ознакою прийнято вважати інтонацію. Слухач може сегментувати мову на синтаксичні блоки, зрозуміти зв'язок між частинами фрази, а, отже, і розкрити зміст. За інтонацією, як вважає В. А. Артемов, закріплені такі мовленнєві функції, як комунікативна, синтаксична, логічна, модальна. При сприйнятті мовлення рідною мовою вибірковість зв'язків здійснюється достатньо легко. Що ж до іншомовного мовлення, то слухач повинен оперувати не тільки активним словником (об'єм якого у учнів початкової школи дуже невеликий), але і пасивним, придбаним, в основному, в процесі читання. Відображений в пам'яті зоровий образ слова не завжди легко асоціюється із слуховим [2, с.74-75].

У коротких словах всі звуки несуть більш інформативне навантаження, ніж в довгих. Цим пояснюється, очевидно, особлива складність їх розпізнавання. Особливу складність представляють складні синтаксичні конструкції. Для їх розуміння, як вважає філолог А. Р. Лурія, потрібна проміжна трансформація, що забезпечує уявну сегментацію складних фраз з одночасною, а не послідовною оглядовістю всієї структури. Прогнозування на рівні тексту пов'язане з додатковими складнощами. Навіть досвідчений слухач не завжди здатний утримати всю інформацію, об'єднати розрізнені факти в загальний контекст, зрозуміти мотиви і приховане значення повідомлення. Для цього необхідні спрямованість уваги, інтерес до теми повідомлення, певна швидкість розумової переробки інформації [7, с.6].

Для того, щоб мовленнєве повідомлення правильно зрозуміти, учень повинен утримувати слова і фрази, поєднувати те, що чує в даний конкретний момент з тим, що чув до цього, переводити послідовний ряд сигналів, що поступають, в одночасний. Ці функції виконує оперативна пам'ять, що відрізняється низькою точністю і слабкою стійкістю до перешкод. Короткочасна і оперативна пам'ять виконують службову роль. Вони допомагають надходженню частини інформації до довготривалої пам'яті, і успіх виконання цієї функції залежить від якісного і кількісного відбору, від способу введення матеріалу і його закріплення [1, с.19].

Метою даної статті є дослідження проблеми формування навичок аудіювання на початковому етапі навчання на уроках англійської мови. Одним із завдань було розробка спеціальної методики організації та проведення аудіювання англійською мовою, враховуючи особливості сприйняття (слухового і зорового) текстів учнями молодших класів.

Виклад основного матеріалу. Деякі лінгвісти наголошують, що засвоєння іноземної мови і розвиток мовленнєвих навичок здійснюється головним чином через аудіювання, яке викликає найбільші труднощі. Ці труднощі пов'язані з мовною формою повідомлення; зі змістом повідомлення; з умовами перед'явлення аудіотексту; з джерелами інформації;

з індивідуально-віковими особливостями молодших школярів [4, 2-3].

Розглянемо кожен з вищезазначених пунктів та спробуємо знайти шляхи подолання цих труднощів.

1) *Труднощі, пов'язані з мовною формою повідомлення.*

На початковому етапі, коли формуються головні навички аудіювання, треба відбирати тексти, побудовані на знайомому мовному матеріалі. З третього року слід включати посильний незнайомий мовний матеріал, тому що в мовленні носіїв мови до аудіювання, якого ми готуємо учнів, він буде зустрічатися. Поступово в учнів формується вміння здогадуватися про значення нових слів, а також вміння розуміти зміст фрази або тексту в цілому, не дивлячись на наявність незнайомих елементів. Для цього рекомендовані вправи, що навчають здогадуватися за словотворчими елементами, спільнокореновими словами, інтернаціоналізмами, контекстом. На початковому етапі, коли обсяг пам'яті учня невеликий, максимальна кількість слів у реченні має бути 5-6. Легше запам'ятовуються прості речення. Багатозначні слова, пароніми (близькі за звучанням, але різні за значенням): *esonomic- esonomical*; антоніми та синоніми; омоніми (*hour-our*) також створюють труднощі розуміння. Під час сприйняття таких слів на слух необхідно утримувати в пам'яті весь контекст або ситуацію. Слова, близькі за звучанням до слів рідної мови, але які мають різне значення, також спричиняють труднощі аудіювання, хоча міжмовна інтерференція на лексичному рівні в разі сприйняття на слух відчутна значно менше, ніж внутрішньомовна. Фонетичні труднощі розмовного мовлення вважаються основними труднощами аудіювання. Вони пов'язані з інтонацією, логічним наголосом і темпом мовлення.

2) *Труднощі, пов'язані зі змістом повідомлення.*

Саме отримання інформації, бажання зрозуміти зміст примушує слухача мобілізувати увагу, пам'ять, всю психічну діяльність. Це сприяє подоланню труднощів. Ефективність навчання аудіювання залежить від зацікавленості учня в розумінні змісту висловлювання. Результати досліджень свідчать про те, що учні краще розуміють та запам'ятовують змістовні тексти з цікавою фабулою.

Отже, головна вимога до змісту текстів для аудіювання – змістовність та цікавість. До цікавих текстів належать тексти, який мають привабливий для даного віку слухачів сюжет. Ці тексти можуть бути досить простими та доступними для учнів. Назва тексту полегшує розуміння змісту, якщо вона відбиває головну ідею. Іноді доцільно надавати короткий вступ перед аудіюванням тексту, який спрямує мислення учнів та допоможе зорієнтуватися. Посильність тексту – один з головних принципів відбору. Середній темп мовлення англійською 140-150 слів за хвилину.

3) *Труднощі, пов'язані з умовами пред'явлення тексту.*

Під умовами пред'явлення розуміють кількість повторень одного і того ж аудіотексту та темп мовлення диктора. Фундаментальна трудність аудіювання – розуміння мовлення при одноразовому пред'явленні тексту. Швидкоплинність та неповторюваність слухової реакції – це характерні риси, що відрізняють аудіювання від інших видів мовленнєвої діяльності. Вважається доцільним одразу «привчати» психіку учня до природних умов функціонування і вже на початковому етапі пред'являти тексти лише один раз. Правильний темп мовленнєвих повідомлень визначає, як відомо, не тільки швидкість і точність їх розуміння, але і ефективність запам'ятовування. У разі перевищення швидкості розуміння почутого ускладнюється редуціюванням звуків, скороченням пауз між синтагмами, відсутністю часу для усвідомлення значення. При дуже повільному темпі розтягується фаза сприйняття, ускладнюється процес інтеграції значень окремих одиниць. В процесі спілкування найчастіше використовується середній темп мовлення [6, с.46-47].

4) *Труднощі, пов'язані з джерелами інформації.*

Існують аудіовізуальні і аудитивні джерела інформації. До аудіовізуальних джерел відносяться: будь – яка наочність (картини, слайди тощо), що супроводжується розповіддю вчителя, озвучування діа- і кінофільму, телебачення і мова вчителя. До аудитивних джерел відносяться: грампластини, фонозаписи і радіопередачі. Сприймати мову з аудіовізуальних джерел легше, ніж з аудитивних. Найлегшим буде те джерело інформації, в якому поєднуються два ці види наочності, тобто розповідь вчителя за картинкою. Складніше джерело – діафільми, телепередачі, дикторський текст незнайомого голосу. Легше сприймаються і низькі чоловічі голоси м'якого тембру, важче всього – високі голоси різкого тембру. Кінофільм є найважчим з аудитивних джерел інформації.

Найбільш доцільною на початковому етапі, на нашу думку, вважається така послідовність підключення джерел інформації до процесу викладання англійської мови: мовлення вчителя + наочність; мовлення вчителя + слайди, кадри діафільму; мовлення вчителя; магнітофонний запис (голос викладача); магнітофонний запис (голос диктора); мовлення вчителя + відеофільм; відеофільм + незнайомий голос; телебачення (програми для дітей). При безпосередньому спілкуванні аудіювання полегшується позамовними (невербальними) засобами: мімікою, жестами.

5) *Труднощі, пов'язані з індивідуально-віковими особливостями молодших школярів.*

Ефективне навчання аудіювання неможливе без урахування індивідуальних вікових особливостей молодших школярів: рівня розвитку слухової диференційованої чутливості на склади, слова, речення; слухової пам'яті; рівня концентрації довільної уваги; механізму ймовірного прогнозування подій.

Успішність аудіювання залежить від потреби учнів пізнавати щось нове, в наявності інтересу до теми повідомлення, від усвідомлення об'єктивної потреби вчитися, тобто від спрямованості на пізнавальну діяльність і мотивацію цієї діяльності. Але ця спрямованість може зумовити як позитивний, так і негативний результат аудіювання. При навчанні аудіювання необхідно спиратися на ті особливості учня, які відіграють суттєву роль у процесі сприйняття мовленнєвого повідомлення (спрямованість на вивчення англійської мови, набуті мовні та мовленнєві навички, первинні знання, пов'язані з культурою і традиціями Англії, країнознавчими реаліями).

Систему вправ у навчанні треба спрямовувати на подолання труднощів аудіювання. Посильність вправ забезпечується поступовістю та послідовністю введення та відпрацьовування труднощів, а також цілеспрямованістю вправ на подолання лише однієї нової труднощі. Практичне оволодіння іноземною мовою можливе лише за умови користування нею як засобом спілкування, в процесі якого відбувається обмін інформацією даною мовою. Урок володіє досить великими можливостями для використання іноземної мови як засобу спілкування вчителя і учнів.

У зв'язку з цим необхідно, щоб матеріал, яким вчитель користується в своєму мовленні, був доступний і посильний для учнів. Ще більш важливо те, що при тому обмеженому мовному матеріалі, який пропонується учням на початковому рівні навчання, вони цілком природно намагатимуться відтворити ті вирази, які вони почули від вчителя. Спочатку не слід давати більше 1-2 виразів за один раз. Крім того, не на кожному уроці вчитель повинен доповнювати своє мовлення новими елементами. Нове слід вводити тільки після того, як вчитель переконається, що раніше введені їм вирази правильно розуміються більшістю класу. Вживаючи ту або іншу форму або вираз, вчитель повинен зробити все необхідне для того, щоб учні правильно їх зрозуміли. Оскільки діалог з вчителем є провідною формою залучення учнів до усного мовлення іноземною мовою, саме тому так важливо, щоб мовлення вчителя було позбавлено всякого роду помилок. Найбільшу групу складають помилки, пов'язані із слабким володінням закономірностями вживання слів і поєднань фразеологізмів у мовленні. Погане знання англійської мовної норми призводить до того, що вчитель нерідко переносить українську норму на англійську мову, внаслідок чого виникає неправильна побудова речень.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного на основі проведення відповідної дослідницької роботи, ми прийшли до висновку, що, навчаючи аудіюванню, необхідно з певного моменту ставити учня в такі умови, в яких він повинен буде зіткнутися з труднощами. Спочатку вчитель вичленує і обмежує їх кількість, потім поступово збільшує це число і закінчує роботу процедурою сприйняття мовлення в природних умовах, коли всі ці труднощі виступають в комплексі. Так само очевидно, що без правильного мовлення вчителя неможливе навчання учнів усного мовлення. Доцільним виявляється подальший пошук нових психолого-педагогічних умов, що сприяють формуванню навичок сприйняття тексту на слух у навчальному процесі.

Резюме. У статті розглядаються психологічні особливості аудіювання як виду мовленнєвої діяльності. Механізм аудіювання, з психологічної точки зору, включає процеси сприйняття, пізнання та розуміння мови. Пізнання можливе лише на базі міцних лексичних, граматичних та мовленнєвих навичок, тому тексти для аудіювання слід пропонувати після певної роботи над лексикою та граматику. Автори розкривають труднощі аудіювання та пропонують шляхи їх подолання. Велике значення приділяється правильному мовленню вчителя. **Ключові слова:** аудіювання, мовленнєва діяльність, психологічні особливості, труднощі сприйняття на слух, правильна вимова.

Резюме. В статье рассматриваются психологические особенности аудирования как вида речевой деятельности. Механизм аудирования, с психологической точки зрения, включает процессы восприятия, познания и понимания языка. Познание возможно только на базе крепких лексических, грамматических и речевых навыков, поэтому тексты для аудирования следует предлагать после определенной работы над лексикой и грамматикой. Авторы раскрывают трудности аудирования и предлагают пути их преодоления. Большое значение уделяется роли правильной речи учителя. **Ключевые слова:** аудирование, речевая деятельность, психологические особенности, трудности восприятия на слух, правильное произношение.

Summary. The article deals with psychological peculiarities of listening comprehension in teaching English at a primary school. The mechanism of listening comprehension, from the psychological point of view, includes the processes of perception, cognition and understanding of the foreign language. Cognition is possible only on the basis of the necessary lexical, grammatical and speech skills, therefore the texts for listening comprehension should be recommended after lexical vocabulary and grammar structures had been worked out. The authors reveal the difficulties of listening comprehension and offer the ways of their overcoming. Individual age peculiarities of junior schoolchildren and the role of the teacher's correct speech is paid great attention to. **Keywords:** listening comprehension, speech activity, psychological peculiarities, difficulties in oral perception, correct pronunciation.

Література

1. Амонашвили Ш.А. Психологические особенности усвоения второго языка школьниками / Ш.А.Амонашвили. – М., 1986.– С. 33-35.
2. Артемов В.А. Психология обучения иностранному языку / В.А.Артемов. – М., 1969. – С.74-75.
3. Басіна А. Методика викладання іноземної мови в початковій школі / Алла Басіна. – К.: Шкільний світ, 2007.– С.32-37.
4. Борозьонова Ф. М. Труднощі аудіювання / Ф.М.Борозьова // Англійська мова та література. – 2008. – № 16-18. – С.206-208.
5. Браун Дж. Восприятие английской речи на слух / Дж.Браун. – М., 1984.
6. Гез. Н.И. Роль условий общения при обучении слушанию и говорению / Н.И.Гез // Иностранные языки в школе. – 1981. – №5.– С.32.
7. Карп'юк О. Д. Комунікативно орієнтоване навчання / О.Д.Карп'юк // Англійська мова в початковій школі. – 2007. – № 1. – С.26.
8. Ann Baker. Ship or Sheep? - Cambridge, Third Edition. - 225p.